

SOVYET ZULMÜNE UĞRAYAN ÖZBEK ŞAİRİ USMAN NASİR

Doç. Dr. Selahittin TOLKUN*

Öz

Usman Nasir, modern Özbek şiirinin kurucularından olup, pek çok çağdaşı gibi Sovyet hışmına uğrayan bir şairdir. Özbekistan'ın Naman-gan şehrinde başlayıp Uzak Doğu'nun Kamerova bölgesinde sona eren kısa hayatında şair, topu topu yedi sekiz yılda eserlerini yazmış; ancak Özbek şiirinde silinmez izler bırakmıştır.

Anahtar kelimeler: Usman Nasir, Modern Özbek Şiiri, Özbek Şair.

Abstract

Uzbek Poet Usman Nasir, Who Was Exposed To Soviet

Oppression

Usman Nasir, being one of the founders of modern Uzbek poetry, was a poet who was the object of Soviet fury as were most of his contemporaries. In spite of his short life, which began in the city of Namangan in Uzbekistan and ended in the region of Kamerova in distant Asia, the poet wrote all his work in a total of seven or eight years, leaving permanent effects on Uzbek poetry.

Key words: Usman Nasir, Modern Uzbek Poetry, Uzbek Poet.

Sabık Sovyetler Birliği, bilhassa Stalin döneminde birçok milletin sürgün edildiği, birçok aydının sudan sebeplerle katledildiği ve Sibirya'ya ölüme sürüldüğü vahşi bir sistemdi. Bu zulüm ve işkencelerden Özbek Türkleri de nasibini almış; Abdurrauf Fitrat, Abdülhamit Süleyman Çolpan, Abdullah Kadiri, Maşrik Yunus Elbek, Mahmut Maksut Batu, Gulam Zaferi, Gazi Âlim gibi pek çok seçkin haksever ve halksever evladını kurban vermiştir.¹ İşte bu kurbanlardan birisi de kısa süren hayatında Özbek edebiyatında parlak ve kalıcı izler bırakan şair Usman Nasir'dir.

* Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Baymirza Hayit, *Türk Dünyasında Rus Emperyalizminin Ayak İzleri*, Sabah Gazetesi Kültür Yayınları, İstanbul, 1978, s. 289-317; Şuayip Karakaş, "20. Yüzyıl Türk Dünyası Ede-

Kaynakların birçoğunda şairin, 13 Kasım 1912 tarihinde Namangan şehrinin Çukur Köçe bölgesindeki Tenhagör mahallesinde fakir bir zanaatçı ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldiği belirtilmektedir.² Ancak yazarın Kokand'da doğduğunu yazanlar da bulunmaktadır.³ İkinci gruptaki Özbek kaynağının yayım tarihinin 1962, ilk gruptakilerin ise yakın dönemde olduğu göz önüne alındığında yazarın Namangan doğumlu olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Şairin babası Muhammedhoca (Memethoca) okumuş, kültürlü biridir. Kimi kaynaklarda molla olduğu yazılıdır. Şair henüz iki yaşında iken babası ölmüştür. Şairin annesi de okumuş bir hanım olan Halembibi'dir. Eşinin ölümüyle dul kalan Halembibi Hanım, 1916'da hem eski mekteplerde, hem de Rus tarzı mekteplerde okumuş olan Nasirhacı Muhammedsadıgoğlu (Memedsadıkoglu) ile evlenir. Bu şahıs 1902'de Andican'daki büyük depremde eşini ve çocuğunu kaybettiğinden henüz iki yaşındaki yetim Usman'ı kendi çocuğu gibi benimsemiştir. Şair, bu sebepten dolayı kendi öz babasının değil, üvey babasının ismini kullanır ve Usman Nasir diye tanınır. Şair hiç evlenmemiştir. Bütün ailesi annesi, üvey babası ve bu babadan olan üç üvey kız kardeşinden ibarettir.

Usman Nasir, 1921-1924 yılları arasında, ailesinin yanında ilk mektebe devam etmiş, daha sonra henüz 13 yaşındayken Kokand'daki yatılı mektepte okumuştur. Şair, edebiyata olan hevesinden dolayı buradaki edebiyat meclislerine katılmıştır. 6 ve 7. sınıflarda okuduğu yıllarda okulun duvar gazetesinde ilk şiirleri yayınlanmıştır. "*Bizniñ Közğü (Bizim Ayna)*" adındaki bu duvar gazetesi, daha sonra Usman Nasir'in teşebbüsü ile el yazma dergiye dönüşür. Şairin ilk şiiri, 1927'de "*Yengi Yol (Yeni Yol)*" dergisinde "*Hakiket Gelemi (Hakikat Kalem)*" başlığıyla basılmıştır. Usman Nasir'in şiirleri, ayrıca Kokand'da yayımlanan "*Yengi Fergane*" gazetesinde de yayımlanmıştır.

Şair, 1929'da okulu bitirerek Leningrad (St. Petersburg)'a seyahate gitmiştir, böylece Rus kültürünün bu önemli merkeziyle tanışma imkânına sahip olmuştur.⁴

biyatı Üzerine Bir Deneme", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 2, Güz, 1996, s. 296-297.

² Ötkir Reşid, "Usman Nasir", *Gülstan*, Taşkent 7 / 1988, s. 19; Mükerrreme Muradova, "Men Devrin Kicik Perçesi", *Özbekistan Edebiyatı ve Sen'eti*, 16.10.1988, s. 3; S. Ehmedov - B. Kasimov - R. Koçkarov - Ş. Rizayev, *Adebiyat Umumiy Orta Te'lim Mekteblerinin 5-Sinfi Üçün Derslik II Kism*, Taşkent, 2011, Şark, s. 14; Sultanmurad Alim - Sunnat Ahmedov - Rahman Koçkarov, *Edebiyat Umumiy Orta Te'lim Mekteblerinin 8-Sinfi Üçün Derslik-Mecmua*, Taşkent, 2010, Gefur Gulam, s. 204.

³ Server Ezimov - H. Yakubov - S. Kasimov - M. Sultanova - S. Memecanov, *Özbek Şe'riyeti Antologiyasi Sovet Şe'riyeti*, 4. Cilt, Taşkent, 1962; Özedebyneşr, s. 481; Ertuğrul Yaman, "Çağdaş Özbek Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı V (Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 531, Ankara, Mart 1996, s. 928; İrfan Ünver Nasrattınoğlu, *Çağdaş Özbekistan Şiiri Antolojisi*, Ankara, 1988, s. 46.

⁴ Mükerrreme Muradova, *a.g.e.*, s. 3.

Usman Nasir, 1929-1930 yılları arasında, Kokand'daki talim-terbiye okulunda müdür ve öğretmen olarak çalışmıştır. 1930'da dostu Temur Fettah ile Moskova'ya giderek buradaki Sinematografya Enstitüsü'nün Senaristlik Fakültesi'ne kaydolmuş; ancak hastalığı dolayısıyla bir yıl sonra Kokand'a geri dönerek eski işine devam etmiştir.

Şairin adı yirmili yılların sonunda okurlar arasında yayılmış, 30'lara geldiğinde ise şiirleri merakla beklenen şair olmuş, insanlar onu "tabiaten şair", "anadan doğma şair" olarak niteler olmuştur.⁵

Usman Nasir, 1932 güzünde, Semerkant'taki Pedagoji Akademisi'nin Filoloji Fakültesi'ne kaydolmuştur. Fakülte Dekanı Rauf Baycanov'un söylediğine göre şair, diğer bazı mühim şahıslarla birlikte fakülteye imtihanlı alınmıştır. Usman Nasir, burada okuduğu yıllarda "Yaşlık (Gençlik)", "Bedem Güllegen Keçe (Bademlerin Çiçek Açtığı Gece)", "Heyr (Elveda)", "Yolçı" gibi şiirlerini yazmıştır. Usman Nasir, fakültenin tatile girdiği dönemlerde, Kafkasya ve Kuzey'e seyahatler yapmıştır. Şair, okurken, Semerkant'ta yaşayan bir kadınla münasebeti olduğu iftirasıyla okuldan atılması için hakkında şikâyetle bulunulmuş; fakat üniversite kurulu bu şikâyeti dikkate almamıştır. Şair, bu yıllarda "Narbote" destanını ve "Etles" dramasını yazmıştır.

Usman Nasir, 1934 Mart'ında Taşkent'te tertiplenen Özbekistan Sovyet Yazarlarının 1. Toplantısı'na iştirak etmiştir. Semerkant'a dönüşünde üniversitesinin toplantı salonunda bir konuşma yapmıştır. Bu sırada Komünist Partisi saflarını temizleme günleri başlamış ve öğretmeni Gazi Ali, Usman Nasir'i şiddetle tenkit etmiştir. Bunun üzerine Usman Nasir, öğretmeniyle tartışmış ve sonunda o öfkeyle eğitimini 5. sınıfta bırakmıştır.

Şair, 1935 yılında Taşkent'e gelerek burada "Yaş Leninçi" (Genç Leninci) gazetesinde çalışmaya başlamıştır. Ayrıca bu gazeteye bağlı olarak 1928'den beri bazen iyi bazen zayıf faaliyet gösteren edebiyat sohbetlerini canlandırmış ve buraya zamanın büyük yazarlarını -meselâ Abdullah Kadiri, Aybek, Fıtrat, Çolpan, Abdullah Avlanî vb.- davet etmiştir. Taşkent'e geldiği yıl beraberinde Kokand'da yaşayan ailesini de getirmiştir.

Usman Nasir, 1932'de "Seferber Setrler (Seferber Satırlar)" ve "Kuyaş Bilen Suhbet (Güneş İle Sohbet)", 1934'de "Traktorabad", 1935'te "Yürek" ve 1936'da "Mehrim (Sevgim)" adlı şiir kitaplarını yayımlamıştır. Özbekistan Komünist Partisi birinci sekreteri Ekmel İkrarov, Usman Nasir'in eserlerinden dolayı, Yazarlar Birliği'nin toplantısında şairi övmüş ve şair için "Usman Nasir, Özbek edebiyatının parlak yıldızı ve Özbek halkının Puşkin'idir." demiştir. Şairin, yukarıdaki Özbek Türkçesi'yle yazılmış beş şiir kitabının dışında bir de Rusça yazılmış şiir kitabı mevcuttur. Ayrıca "Narbote", "Nehşan" ve "Lenin" isimli üç destanı, "Etles", "Zefer", "Songi Kün (Son Gün)" ve "Düşmen" adında dört drama yazmıştır. Bunlardan

⁵ Sultanmurad Alim - Sunnet Ehmedov - Rehman Koçkarov, a.g.e., s. 204.

“Nehşan”, kimi edebiyatçılara göre 1930’lu yılların edebi yönden en mükemmel eserlerden birisidir.⁶ Drama eserlerinden “Etlés” Özbek edebiyatındaki ilk manzum dramadır.⁷

Usman Nasir, şiir dışında tercüme işiyle de uğraşmıştır. Bu sahada, V.İ. Krşon’un “Uluğ Kün” dramasını, A.S. Puşkin’in “Bağçeseray Fontanı (Bahçesaray Çeşmesi)” adlı eserini, M.Y. Lermontov’un “Demon” gibi şiirlerini ve Geyne, Göte, Bayron gibi şairlerin pek çok şiirini Özbek Türkçesine çevirmiştir. Şairin ayrıca tutuklanması esnasında, evinde yapılan aramalarda, beş adet daktilo edilmiş tercüme eserin de diğer eşyalarla birlikte götürüldüğü bilinmekte; ama bunların neler olduğu bilinmemektedir.

1937 yılına gelindiğinde Usman Nasir, Çolpan, Aybek, Mirtemir, Hamid Alimcan gibi başka yazarlarla birlikte büyük Rus yazarı Puşkin’i anma gününü tertiplemiştir. İşte bu işlerle uğraştığı sırada, şairin başında kara bulutlar dolaşmaya başlamış ve diğer Türkistan-Türk yazarları gibi takibata uğramıştır. Eserleri, komünist ideolojinin net olarak verilmediği ve karamsar düşüncenin hâkim olduğu gibi sebeplerle tenkit edilmiştir. Bu fikirler doğrultusunda 1937-1944 yılları arasında, onun eserlerinin yok edilmesi gerektiğini savunan yazılar, maalesef, kendi arkadaşları tarafından imzalanmıştır.

1937 yılında, Uygun, “Kızıl Özbekistan” gazetesinde yayımlanan “Şiirde Siyasî Keskinlik Olsun” başlıklı makalesinde, ölümüne sebep olduğu milliyetçi şairler arasına Usman Nasir’i katarken, onun diğer milliyetçi şairler gibi olmadığını, ancak şiirlerinde komünist mefkûreden ziyade lirizmi işlediğini söyleyerek, bunun bozuk burjuvazi aşk lirizminin uyanmasına sebep olacağı iddiasıyla, şiirlerindeki karamsar edadan bahsetmiştir. Uygun, makalesinde üstü örtülü de olsa şairin büyüklüğünü kabul ederek, onun diğer şairlere, genç yazarlara tesir etme tehlikesinin önüne geçilmesini istemiştir.⁸

Usman Nasir, Kerimov’a göre 13, Muradova’ya göre 14 Temmuz 1937’de hapsedilmiştir.⁹ Yazarın evinde yapılan aramalarda pasaport, yazarlar birliği azalık belgesi, not defteri, türlü kitap ve broşürler, tercüme eserlerin daktilo edilmiş nüshaları bulunmuştur.

Usman Nasir’i sorgulayan kişi, Matveev adında birisidir. Bu şahıs, sorgulama esnasında Usman Nasir’e “Sarhoşken bilmeden Stalin’e sövmüşüm.” diyerek suçunu kabul etmesini ve bu sayede beş altı sene içeri-

⁶ Ekrem Kettebekov - Selahiddin Memecanov - Behtiyar Nezerov - Umereli Narmetov - İzzet Sultanov - Azad Şerefiddinov - Nuriddin Şükürov, *Özbek Sovet Edebiyatı Terihi*, Taşkent, 1990, Okatuvçi, s. 51.

⁷ Ötkir Reşid, *a.g.e.*, s. 19.

⁸ Mükerrreme Muradova, *a.g.e.*, s. 3.

⁹ Mükerrreme Muradova, *a.g.e.*, s. 3; Neim Kerimov, *Usman Nasir’in Soñgi Künleri*, Taşkent, 1994, Şerk, s. 3.

sinde kurtulabileceğini söylemiş¹⁰; Usman Nasir de bunu kabul etmiştir. Ancak şair, 5 Ekim 1938'deki askeri kurul huzurunda, bu "itiraf belgesi"ni tamamen reddetmiş; ne var ki Yazarlar Birliği'nin sabık sekreterinin verdiği yalan ifade dolayısıyla, bu inkâr, bir işe yaramamış ve şair Özbek SSC Ceza Kanunu'nun 14, 64. ve 67. maddelerine göre suçlu bulunmuş, 5 yıl siyasi haklardan mahrumiyet şartıyla toplam 10 yıl hapis cezası almıştır.¹¹ 1938 senesi sonuna gelindiğinde şair, Uzak Doğu'daki Magadan şehrine gönderilmiştir. H. Süleymanova'nın söylediğine göre, buradaki ağır çalışma şartları ve kötü duruma rağmen şair, kalemini bırakmamıştır. Mahpus şair, Magadan'dan, Moskova'ya Stalin'e dilekçe yollamış ve bu dilekçe üzerine, 1943'te Usman Nasir'in suçu tekrar araştırılmış ve araştırmayı yürüten iki albay, şair için, "Biz istidatlı bir delikanlıyı boşuna hapsetmişiz." demiştir.¹² Ancak bu sözlerin, şaire bir faydasının olup olmadığı bilinmemektedir. Şairin şiirlerinin, Taşkent'te yeniden araştırıldığı sırada, Usman Nasir, Uzak Doğu'da verem hastalığına yakalanmış ve bu hastalığından dolayı da Uzak Doğu'nun nispeten daha yumuşak havası olan Kamerovo bölgesindeki ormanlara gönderilmiştir. Ancak şair, burada henüz 32 yaşında iken 23 Mart 1944'te vefat etmiştir.¹³ Doğum tarihinde olduğu gibi bu konuda da ikilik bulunmaktadır. Kimi kaynaklar da ölüm tarihi olarak 1952 yılını kaydetmektedir.¹⁴ Ancak ilk gruptaki Özbek kaynaklarının günümüze yakın olmasından dolayı 1944 senesini doğru kabul etmek yerinde olacaktır.

Usman Nasir'in vefatından epey zaman sonra, 1955 senesinde, Uzak Doğu'da şairin yaşamakta olduğuna dair bir söylenti yayılmıştır. Şairin eniştesi meşhur şair Ötkir Reşid, şairin yaşadığı sanılan yerdeki sürgün kişilerden birisi olan Tacihan Şadiyeva'ya bir mektup yazarak bilgi istemiş; fakat gelen cevapta, şairin daha önce öğrenildiği gibi öldüğü bildirilmiştir.¹⁵

Şairin ölümünden bir müddet sonra Özbekistan Yazarları Birliği, Mükerrerme Muradova ve Nadire Reşidova adlı şairleri, Usman Nasir'in kabrinin yapılması ve başına bir abidenin dikilmesi için, şairin ölüm yeri olan Kamerovo'ya göndermiş ve bu kişiler de üzerlerine düşen vazifelerini yerine getirmiştir.¹⁶

¹⁰ Mükerrerme Muradova, *a.g.e.*, s. 7.

¹¹ Mükerrerme Muradova, *a.g.e.*, s. 7.

¹² Mükerrerme Muradova, *a.g.e.*, s. 7.

¹³ Ötkir Reşid, *a.g.e.*, s. 19; Sultanmurad Alim - Sunnet Ehmedov - Rehman Koçkarov, *a.g.e.*, s. 206; S. Ehmedov - B. Kasimov - R. Koçkarov - Ş. Rizayev, *a.g.e.*, s. 20; Ertuğrul Yaman, *a.g.e.*, s. 929.

¹⁴ Server Ezimov - H. Yakubov - S. Kasimov - M. Sultanova - S. Memecanov, *a.g.e.*, s. 482; İrfan Ünver Nasrattınoğlu, *a.g.e.*, s. 46.

¹⁵ Ötkir Reşid, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁶ Ötkir Reşid, *a.g.e.*, s. 19.

Genç yaşta ölen Usman Nasir, eserlerini topu topu 7-8 yıl gibi bir zaman içinde 18-25 yaşları arasında yazmıştır.¹⁷ Şiirlerinde lirizm hâkimdir. O, bu kısa süren hayatında verdiği eserlerle, modern Özbek-Türk şiirinin oluşmasında büyük rol oynamıştır.

Şair, zaman zaman yaşadığı komünist istibdat devrinden dolayı gerek rejimi, gerek partiyi ve gerekse Lenin ile Stalin'i öven şiirler yazmak zorunda kalmıştır. Ancak en güzel eserlerini lirizm, vatan ve halk konularında vermiştir. Şair hakkında yazar Turab Tole, "*Usman, şiirimizde rüzgâr gibi gelip geçti. Hatta boran gibi. O, öyle bir gürültü ve dalgayla geldi ki birçok şairin üslûbunu ve eserini darmadağın etti. Onun için, Özbek yazarları "Özbeklerin Lermontov'u", Moskova'daki gazetelerse "Şark'ta Puşkin peyda oldu." şeklinde yazmışlardır.*"¹⁸ diye yazmaktadır.

Usman Nasir'in tercüme faaliyetlerinden de anlaşılacağı üzere başta Rus olmak üzere başka ülke şairlerinden haberdardı. Ancak onun şiirdeki asıl ustası yine kendisi gibi Sovyet Rusya tarafından katledilen meşhur Özbek şairi Çolpan'dır. Hatta Kerimov bizzat "*O (Usman Nasir), Çolpan'ın şiir irmağından ayrılan bir koldur.*" demektedir.¹⁹

Şair sanki geleceği görmüş gibi 1935'te kaleme aldığı "*Bağım*"²⁰ adlı şiirinde şöyle demiştir:²¹

Bergdek üzilib ketsem,
Unutmes meni bağım.
İşimni hurmet kılır.
Güllerden heykel kurur.
Unutmes meni bağım.

*Yaprak gibi kopup gidersem,
Unutmaz beni bağım.
İşime hürmet eder.
Çiçeklerden heykel diker.
Unutmaz beni bağım*

Şe'rlerim yeñreb kalur
Bir umrge ölmeymen
Hayâtımning davâmı!
Kelacagimga hâmiy
Bir umrga ölmeyman!

*Şiirlerim yankılanır durur
Ebediyen ölmem ben!
Hayatımın devamı
Geleceğime hâmi
Ebediyen ölmem ben!*

Nesrulle Devrân'ın belirttiğine göre Stalin devrinde 5 yıl hapis yatarken, Usman Nasir ve diğer büyük Özbek edibi Abdullah Kadiri ile birlikte olduğunu anlatan Semerkant Devlet Üniversitesi idarecilerinden Şerif İbrahimov, Usman Nasir'in hapis hane duvarına aşağıdaki "*Tutkun Bülbülçe (Tutsak Bülbülcük)*" şiirini yazdığını belirtmektedir.²²

¹⁷ Ötkir Reşid, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁸ Sultanmurad Alim - Sunnet Ehmedov - Rehman Koçkarov, *a.g.e.*, s. 206.

¹⁹ Neim Kerimov, *a.g.e.*, s. 29.

²⁰ Server Ezimov - H. Yakubov - S. Kasimov - M. Sultanova - S. Memecanov, *a.g.e.*, s. 492-493.

²¹ Şiirler tarafımızdan Türkiye Türkçesine çevrilmiştir.

²² Neim Kerimov, *a.g.e.*, s. 130-131.

TUTKUN BÜLBÜLÇE

Hazır seniñ kenatıñ bağık,
Yüregiñ dağık
Eşitilmes seyreşiñ helkke.
Sen kezgen bağler hem bom-boş,
Yok unde haniş
Eşikleri kulfidur... helke...

Emin bol, yeçilür bağı kenatıñ,
“Bülbül” kü atıñ,
Hizmetni el üçün eylegen zatıñ.
Koşığıñ mevc ursın, tinmesin tilde!
Beribir tiñlenür devr kelib elde!

O, Veten bülbülü, güller aşığı
Vefalı bülbül,
Konesen tekraren ğunçe-tehtiñge
Sağ ve berdem bol!

TUTSAK BÜLBÜLCÜK

Şimdi senin kanadın bağı
Yüreğın yaralı
İşitilmez şakıman halka.
Senin gezdiğın bağlar da bomboş,
Yok orada teganni
Kapıları kilitlidir... zincir...

Emin ol çözüür bağı kanadın,
“Bülbül” değı mi ya adın,
Hizmeti halk için yapmışır zatın.
Türkün coşsun, susmasın dilde!
Nasıl sa dinlenir, gün gelir yurtta!

Ey vatan bülbülü, güller aşığı,
Vefalı bülbül,
Konacaksın tekrar goncadan tahtına,
Sağ ve dinç ol!

Sonuç

Özbek Türk Edebiyatının Çolpan, Abdullah Kadiri, Fıtrat gibi hürriyet ve Türklük aşığı öncü edebiyatçıları gibi, şair Usman Nasir de; ne yazık ki Sovyet acımasızlığının kurbanı olmuştur. Gerçi Usman Nasir; diğer birçok Türkistanlı aydın gibi kurşuna dizilmemiş, yalnızca sürgün edilmiştir. Yine diğer birçoğundan farklı olarak en azından mezarının yeri bellidir ve yukarıda belirtildiği gibi anavatanından çok uzaklarda da olsa mezarının başına bir abide dikilmiştir.

Usman Nasir'in topu topu yedi sekiz yıl süren edebî faaliyetleri, yaşadığı dönemde gerek Taşkent gerekse Moskova'da takdir edilmiş; ne var ki bu durum onun lehine olmak yerine aleyhine olmuştur. Stalin sonrası dönemde, Usman Nasir'in itibarı kısmen iade edilse bile şairin gerçek anlamda öz yurduna -cismen olmasa da manen dönüşü- ancak Özbekistan'ın istiklali ile mümkün olabilmıştır.

Kaynaklar

EHMEDOV, S. - KASIMOV, B. - KOÇKAROV, R. - RİZAYEV, Ş.: *Edebiyat Umumiy Orte Te'lim Mekteblerinin 5-Sinfi Üçün Derslik II Kısım*, Şerk, Taşkent, 2011.

ALİM, Sultanmurad - EHMEDOV, Sunnet - KOÇKAROV, Rehman: *Edebiyat Umumiy Orte Te'lim Mekteblerinin 8-Sinfi Üçün Derslik-Mecmue*, Ğefur Ğulam, Taşkent, 2010.

EZİMOV, Server - YAKUBOV, H. - KASIMOV, S. - SULTANOVA, M. - MEMECANOV, S.: *Özbek Şe'riyeti Antologiyasi Sovet Şe'riyeti*, 4. cilt, Özedebiyneşr, Taşkent, 1962.

HAYİT, Baymirza: *Türk Dünyasında Rus Emperyalizminin Ayak İzleri*, Sabah Gazetesi Kültür Yayınları, İstanbul, 1978.

KARAKAŞ, Şuayip: "20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 2, Güz, 1996.

KERİMOV, Neim: *Usman Nasirniñ Soñgi Künleri*, Şerk, Taşkent, 1994.

KETTEBEKOV, Ekrem - MEMECANOV, Selahiddin - NEZEROV, Beh-tiyar - NARMETOV, Umereli - SULTANOV, İzzet - ŞEREFİDDİNOV, Azad - ŞÜKÜROV, Nuriddin: *Özbek Sovet Edebiyatı Terihi*, Okıtuvçı, Taşkent, 1990.

MURADOVA, Mükerrreme: "Men Devrniñ Kiçik Perçesi", *Özbekistan Edebiyatı ve Sen'eti*, 16.10.1988.

NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver: *Çağdaş Özbekistan Şiiri Antolojisi*, Ankara, 1988.

ÖTKİR, Reşid: "Usman Nasir", *Gülstan*, Taşkent 7 / 1988.

YAMAN, Ertuğrul: "Çağdaş Özbek Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı V (Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 531, Ankara, Mart, 1996.